

ივანე ჯავახიშვილი ქართული პარლამენტარიზმის („დარბაზისა და დარბაზობის“) შესახებ

მანანა კოპალიანი

სამართლის დოქტორი, ევროპის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

საკვანძო სიტყვები: მეფე, კარავი, მოხელე

ზოგიერთი ქართველი მეცნიერის აზრით, კონსტიტუციური სამართლის მეცნიერების სათავეებს ჯერ კიდევ ადრეფეოდალურ საქართველოში ვხვდებით.

„ქართული რენესანსული კულტურის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების მოძღვრება, რომელიც უკვე მეთორმეტე საუკუნეში ანტიფეოდალური ძალების მიერ გამოიყენება, როგორც სამეფო ხელისუფლების შეზღუდვის მიზნით დაწყებული დიდი მოძრაობის იდეოლოგიური იარაღი“ - თვლიდა პროფ. ვ. აბაშმაძე.¹

„სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით“.²

სწორედ ამგვარად უღერს ჩვენი ქვეყნის უზენაესი კანონი. ჩვენი აზრით, ინგლისური ენის გრამატიკის ელემენტარული ციდანაა საჭირო იმისათვის, რომ სხვაობა დავინახოთ ქართულ თარგმანსა და ინგლისურ ტერმინ „Separation des pouvoirs“ შორის, ვინაიდან ეს ტერმინი სიტყვასიტყვით ქართულად „ხელისუფლებათა განაწილებას“ ნიშნავს, რადგანაც სიტყვა „ხელისუფლება“ პირველწყაროში მრავლობით რიცხვშია გამოყენებული. ყველგან გამოიყენება

1 აბაშმაძე ვ., 1994. „ქართული ინტელექტუალური ფენომენები“, თბილისი, გვ. 457.

2 „საქართველოს კონსტიტუცია“, 1995 წლის 24 აგვისტო, თბილისი, გვ. 6. matsne.gov.ge

ტერმინი „ხელისუფლებათა განაწილება“ („Разделениевластей“ და სხვა).³

ჩვენი აზრით, ეს უკანასკნელი უკეთ გამოხატავს საკითხის ნამდვილ არსს, მაგრამ ვინაიდან ქვეყნის ძირითადი კანონი იყენებს ტერმინს „ხელისუფლების დანაწილება“, ჩვენც კონსტიტუციის თანახმად, ასე გამოვიყენებთ ამ ტერმინს.

რასაკვირველია, ხელისუფლების დანაწილების იდეა შემთხვევით არ აღმოცენებულა. ეს იყო თავად დროის, გარდაქმნების, რევოლუციების, აბსოლუტიზმის დამხობის დროის ნაკარნახევი. აბსოლუტიზმი დაემხო იმიტომ, რომ დასრულდა მისი დრო, ადამიანის უფლებობა, ქვეშევრდომთა დაყოფა ლამის კასტებად და რაც მთავარია ძალაუფლების თავმოყრა ერთ ხელში. იმ ძალაუფლებისა, რომელიც ქმნიდა კანონებსაც, ახდენდა მათ რეალიზაციას რეჟიმის მსახურთა მიერ და თავადვე სჭიდა თავისი კანონების შეუსრულებლობისათვის. მაგალითად, ამერიკელებს „ყელში ჰქონდათ ამოსული აღმასრულებელი – სამეფო ხელისუფლება“, შესაბამისად, სამეფო სასამართლოებიც. ადამიანები განვითარდნენ, დაწინაურდნენ მეცნიერებაში, კულტურაში, ტექნიკაში, ხელისუფლება კი რჩებოდა იგივე. ამიტომ აუცილებელი იყო მისი შეცვლა.

XVII-XVIII საუკუნეებში ბურჟუაზიული რევოლუციები მიმდინარეობდა ინგლისში, ჰოლანდიაში, საფრანგეთში. სწორედ აქ გამოჩნდნენ შეუდარებელი მოაზროვნეები: ვოლტერი, ჟან-ჟაკ რუსო და რალა თქმა უნდა, გენიალური შარლ-ლუი მონტესკიე.

მონტესკიე იყო ორიგინალური სწავლული. ის იყო ავტორი უამრავი საინტერესო იდეისა, თუმცა მისი სახელი ყველაზე მეტად უკავშირდება ხელისუფლების დანაწილების თეორიას.

შარლ-ლუი მონტესკიე თავის „კანონთა გონის“ მეთერთმეტე წიგნში წერდა, რომ „სახელმწიფოში თავისუფალი წყობისა და პოლიტიკური თავისუფლების

უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ხელისუფლებათა განაწილება“.⁴

მონტესკიეს აზრით, ხელისუფლების განაწილება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს ხელისუფლებებს შორის ბრძოლას. იმისათვის, რომ სახელმწიფომ შეძლოს მუშაობა, სამმა ხელისუფლებამ უნდა ითანამშრომლოს და გააწონასწოროს ერთმანეთი – ამაში ხედავდა ის პოლიტიკური თავისუფლებისა და ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების თავიდან აცილების გარანტიას. კერძოდ, იგი ასახელებს სამ ხელისუფლების შტოს: საკანონმდებლოს, აღმასრულებელს და სასამართლო ხელისუფლებას.

საკანონმდებლო ხელისუფლება არის პარლამენტი, აღმასრულებელი – მონარქი, სასამართლო ხელისუფლება – სასამართლო. იგულისხმება, რომ ხელისუფლებებს წარმოადგენდნენ სხვადასხვა წოდების ადამიანები:

მეფე-არისტოკრატიას, საკანონმდებლო ორგანო – მესამე ფენას. რასაკვირველია, მონტესკიე აქ ეყრდნობოდა სახელმწიფო ხელისუფლების ინგლისურ სქემას თავისი თემთა პალატით, ლორდთა პალატით და მონარქით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისის პარლამენტს საფუძველი ჩაეყარა ჰენრი III-ის მეფობის დროს. თუმცა ამ ინსტიტუტის დაარსების ზუსტი თარიღი არ არსებობს.

ინგლისის პარლამენტი განვითარდა იმ დროს, როდესაც მონარქი განიცდიდა პოლიტიკური ძალაუფლების შესუსტებას. პარლამენტი წოდებრივ-წარმომადგენლობითი ორგანო იყო. სამეფო კარზე არსებული კანონების შეხება არ შეიძლებოდა თავადაზნაურთა და სამღვდელთა პირთა მხარდაჭერის გარეშე. მათ შექმნეს ბაზა თავიანთი საკუთარი ძალაუფლებისა და ეკლესია. სამღვდელოებას და თავადაზნაურობას მეფესთან ერთად, შეთანხმებულად, უნდა მიეღოთ მონაწილეობა კანონების მიღებაში, ანუ საქმის კურსში უნდა

3 ცნობილაძე პ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი.“ თბილისი, გვ. 223.

4 Монтескье Ш., 1995 . „Избранные произведения“. Москва, ст. 87.

ყოფილიყო რა იწერებოდა მეფის მიერ, ამიტომაც, 1066 წელს ინგლისელმა მონარქებმა ჩამოაყალიბეს „დიდი საბჭოები“, რომელიც თავადაზნაურებისა და სამღვდელოების უფროსი წევრებისაგან შედგებოდა. მონარქი მათგან კონსულტაციას და თანხმობას ღებულობდა ძირითადი გადაწყვეტილებების მიღების დროს.

ტიპიური „დიდი საბჭო“ შედგებოდა: არქიეპისკოპოსების, ეპისკოპოსების, აბატების, ბარონებისა და გრაფებისაგან. ამ დიდმა საბჭომ განვითარება ჰპოვა ინგლისის პარლამენტში. თავად ეს ტერმინი ხმარებაში დამკვიდრდა XIII საუკუნეში, რომელიც წარმოიქმნა ლათინური და ფრანგული სიტყვათა ერთობლიობიდან, დისკუსიისა და საუბრისათვის. ისტორიკოსების, სეილსისა და რიჩარდსონის თანახმად, ფართოდ არის გავრცელებული, რომ ადრეულ პარლამენტს ჰქონდა, როგორც სასამართლო, ასევე საკანონმდებლო ფუნქცია.

„დიდი საბჭო“ ანუ პარლამენტი ძირითადად იკრიბებოდა მაშინ, როდესაც ეს მეფეს სურდა.

ინგლისის „დიდი საბჭოების“ ფონზე, აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენს ქვეყანაში, აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის ქართული სამართლის ტომებში ვკითხულობთ, რომ: „სხვადასხვა დიდმნიშვნელოვანი სახელმწიფო შემთხვევების დროს, – სახელმწიფო საქმეებზე ბჭობისათვის, ან რთული იურიდიული საკითხების გადასაწყვეტად, თუ დიდებული მოხელეების დასანიშნავად ანდა მეფემბრძანებლების მისაღებად საქართველოს მეფე „დარბაზობას“ მართავდა.

დარბაზობა იმართებოდა „ვითარც მეფეს ეპრიანოს, დიდი წესითა, თუ უმცროსითა, ვითარცა და წესი იყოს, იქმნასო“.⁵

მეცნიერ ივანე ჯავახიშვილის თხზულებათა ტომში „დარბაზი“ საქართველოს სახელმწიფოს უზენაეს ორგანოდ არის განმარტებული. „დარბაზი“ – სპარსული სიტყვაა („დარვაზეჲ“) და სახლის კარს,

ან ალაყაფის კარს ნიშნავს. ქართულში ეს სიტყვა ამირას, მეფის, ან საერთოდ, მბრძანებლის სასახლეს ნიშნავდა, სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით: „დარბაზი არს სახლი დიდი სამეფო სამყოფი“.⁶

ამასთანავე დარბაზს სასახლის იმ ოთახსაც ეძახდნენ, სადაც სახელმწიფო საქმეების გამო მეფის თანდასწრებითა და მონაწილეობით სხდომა იმართებოდა ხოლმე. მაგალითად, „დარბაზის კარში შეკრიბა ბაგრატ IV რთული სასამართლო საქმის გასარჩევად წევრნი.

საყურადღებოა, რომ გაერთიანებულ ფეოდალურ საქართველოში, ქვეყნის სათავეში მეფე იდგა. მეფე იყო ქვეყნის უმაღლესი ხელისუფალი. საქართველოს გაერთიანებიდან შემდგომ დავით აღმაშენებლის ხანაში, მეფის ხელისუფლება გაცილებით ძლიერია, მაგრამ ამავე დროს, მეფეს უხდებოდა ბრძოლა დიდგვაროვნებთან, რომელნიც მისი ძალაუფლების შეზღუდვას ცდილობდნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ „დიდგვაროვნები“ და, მოგვიანებით „უგვარონი“ გაერთიანებულნი არიან „დარბაზში“ და „დარბაზის“ მეშვეობით უპირისპირდებიან მეფის ცენტრალიზებულ, ერთპიროვნულ მმართველობას.⁷

ორსაუკუნოვანი ბრძოლა მეფესა და დიდგვაროვნებს შორის XII საუკუნის დასასრულისათვის დიდგვაროვანთა ერთგვარი გამარჯვებით დამთავრდა, რადგანაც მათ მიაღწიეს მეფის ძალაუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვას და დარბაზის ძალაუფლების გაზრდას. დარბაზის ძალაუფლების გაზრდა დარბაზის წევრთა სხვა წოდების ადამიანებით დაკომპლექტებამაც გამოიწვია, ანუ დარბაზი მხოლოდ დიდგვაროვნებისგან არ შედგებოდა.

აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი ინტერესდება ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხით, როგორცაა: დარბაზობის წესები, ვინ არიან დარბაზის წევრები, ვინ შეადგენს დარბაზს და როგორია მისი დანიშნულება?!

5 რედაქტორი თაყაიშვილი ე., 1920. „ხელმწიფის კარის გარეგნება“. თბილისი, გვ. 25.

6 ორბელიანი სულხან-საბა, 1993. „ლექსიკონი ქართული“, ტ. II, თბილისი, გვ. 77.

7 სურგულაძე ი., 1985. „საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“. გვ. 210.

ჯერჯერობით, უძველეს ცნობად, რომელშიააც დარბაზის წევრთა შემადგენლობა იხსენიება, ბაგრატ IV-ის ოპიზისადმი 1060-65 წელს ბოძებული სიგელი ყოფილა: უმაღლესი სამღვდელოებისა, დარბაზის კარსა მყოფთა და საქვეყნოდ გამრიგე ხელისუფალთა უფროსი წარმომადგენელნი და „მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი“, ანუ იურისტი აზნაურნი.

თამარ მეფის პირველი ისტორიკოსის თხზულებიდან ჩანს, რომ დარბაზის წევრებად ვაზირები იყვნენ, რომელნიც ამ ატორის სიტყვით „დასვეს სელებითა ოქრომჭედლებითა რომელნიმე მარჯუენით მისსა (ე.ი. მეფისა) და რომელიმე მარცხენით“, ამ დარბაზის კარსა მყოფ დიდ ხელისუფალთა გარდა საქვეყნოდ გამრიგე ხელისუფალნიც, ერისთავთერისთავნი და ერისთავებიც ყოფილან წევრებად და თითოეულს თავისი ადგილი ჰქონია მიჩენილი.

თვით „დარბაზობა“ მეფის თავჯდომარეობით იმართებოდა. დარბაზობის დროს მეფე იჭდა ხოლმე „ტახტსა ზედა ოქროჭედილსა“. ივანე ჯავახიშვილი გვიხსნის, რომ დარბაზობაში მონაწილენი ორ მთავარ ჯგუფად იყოფოდნენ: ერთ ჯგუფს შეადგენდნენ ხელისუფალნი, რომელთაც ჯდომის უფლება ჰქონდათ, მეორეს – ხელისუფალნი, რომელთაც ჯდომის უფლება არ ჰქონდათ, არამედ უნდა მდგარიყვნენ.⁸

ყურადღების ღირსია, რომ დარბაზის წევრებს განსაკუთრებული საერთო სახელი ჰქონიათ: მათ ეწოდებოდათ „დარბაზის ერნი“, ამ ტერმინიდან წარმოიშვა სიტყვა „დარბაისელნი“.⁹

XII საუკუნის ძეგლიდან „წესი და განგება საქართველოს მეფისა“ ჩანს, რომ „დარბაზისერნი“ ანუ დარბაზის წევრნი ორ მთავარ ჯგუფად იყოფოდნენ: ერთ ჯგუფს შეადგენდნენ „ხელოსანნი“ ანუ პირნი, რომელთაც რაიმე თანამდებობა ჰქონდათ და რომლებიც დარბაზობის დროს ჯდომის

უფლებით სარგებლობდნენ, მათ შორის შედიოდნენ ვაზირებიც, რომლებიც, როგორც დიდი მეცნიერი აღნიშნავს, დარბაზის მუდმივი წევრები იყვნენ. მეორე ჯგუფს კი „უხელონი“ შეადგენდნენ. მეფის კურთხევის წესში აღნიშნულია, რომ საყდრიდან სასახლეში დაბრუნებული სამეფო ტახტზე მჯდომარე მეფედ ცხებულისათვის ასე უნდა მიელოცათ: „პირველი დედოფალმან თაყვანისცეს, მერმეთა კათალიკობმან, ქყონდიდელმან, ათაბაგმან, მანდატურთუხუცესმან, ამირსპასალარმან, მეჭურჭლეთუხუცესმან, მსახურთუხუცესმან, და შემდგომად ხელოსანთა და უხელოთა დარბაზის ერთა სრულიადთა“.

ამ საგულისხმო ნაწყვეტიდან ნათლად ჩანს, რომ დარბაზის წევრებად ვაზირთა გარდა სხვა „ხელოსანნიც“ ანუ მოხელენიც ყოფილან. თუ კარგად დავაკვირდებით, დავრწმუნდებით, რომ „დარბაზისერთა“ „უხელოთა“ ჯგუფში ვაზირები თითქმის არც კი ითვლებოდნენ. „უხელოთა“ „დარბაზისერთა“ წრეს, ალბათ, სხვადასხვა უწყების წარმომადგენელი მოხელენი ეკუთვნოდნენ.

პროფესორ ივანე ჯავახიშვილისათვის, როგორც ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევარისათვის, მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ „დარბაზისერთა“ მეორე ჯგუფში „უხელონი“ ყოფილან. როგორც თვით მათი სახელწოდებაც გვიჩვენებს. ისინი, ცხადია, მოხელენი არ ყოფილან. მაშ ვინ? ალბათ, წოდებათა წარმომადგენელნი. ეყოლებოდა თუ არა „დარბაზში“ ყველა წოდებას თავისი წარმომადგენელი, ეს საკითხი სადაოა, მაგრამ მაღალ წოდებათა წარმომადგენელნი რომ უნდა ყოფილიყვნენ, ცხადია, ანუ „დარბაზს“ „დიდგვართა თავადთა“, აზნაურთა, დიდვაჭართა და „მკვიდრთა“ წარმომადგენელნი ქმნიდა.

„ხელმწიფის კარის გარიგების“ ცნობითაც, სახელმწიფო დარბაზის სხდომებს ესწრებოდნენ ყველა ვაზირები თავიანთ თანაშემწეებითურთ, უმაღლესი სამღვდელოება კათალიკობისა და

8 ჯავახიშვილი ი., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“. წიგნი I, თბილისი, გვ. 125.

9 იქვე, გვ. 126.

მოდღვართმოდღვარის მეთაურობით და მნიშვნელოვანი მონასტრების წინამძღვარნი, საქვეყნოდ გამრიგეთაგან კი – უფროსი მოხელეები.¹⁰

როგორც აღვნიშნეთ, დარბაზის ძალაუფლების გაზრდამ, შესაბამისად, მეფის ხელისუფლების შეზღუდვა გამოიწვია. თამარის I ისტორიკოსის წყაროებიდან ჩანს, რომ მეფის ხელისუფლების შეზღუდვა სცადა მეჭურჭლეთუხუცეს ყუთლუ-არსლანის დასმა, კერძოდ:

„ყუთლუ-არსლან [მან], ცხოვარმან ჯორის სას[ედ] ორ ბუნებისა მყოფელმან, ვითარ მისცემს ბიჭთა გონებისა მზაკვარება [ადრე აღზვავებად და უფროსლა გვართა უაზნოთა აღამაღლებს სიმდიდრე], მომღებელმან წესსა რასამე სპარსთაგანისსა, ითხოვა კარავი დადგმად ველსა ისნისასა და სანახებისასა საგოდებლისასა და თქუა: „დასხდომილნი მუნ შიგა [თავისუფლებით], გამგებელნი მიცემისა და მოღებისა, წყალობისა და შერისხვისანი, ვჰკადრებდეთ და ვაცნობებდეთ თამარს მეფესა და დედოფალსა [და] მაშინლა სრულ იქმნებოდის განგებელი ჩუენიო“.¹¹

ამიერიდან, მეფემ ყველა მნიშვნელოვანი საკითხი მხოლოდ დარბაზის „თანადგომითა და ერთიანობით“ უნდა გადაწყვიტოს. ივანე ჯახიშვილი ინტერესდება თამარის პირველი ისტორიკოსის ფორმულირებით: „თანადგომითა და ერთნებობით“. მისი აზრით, აქ ისტორიკოსი მიუთითებდა თამარის ხელისუფლების შეზღუდვას დიდებულთა სასარგებლოდ, რომ მეფეს უცვნიად დიდებულთა უფლება მეფესთან ერთად განეგოთ სახელმწიფო, რომ მეფე ამიერიდან სახელმწიფოს მართავდა დიდებულთა თანადგომითა და ერთნებობით.

ყუთლუ-არსლანის დასის პოლიტიკური გეგმის თანახმად საქართველოს განმგებლობის ხელისუფლება საქართველოს

„სახელმწიფო დარბაზს“ და „დარბაზის ერთ“ უნდა ჰქონოდათ, რომელიც ამიერიდან მეფის სასახლეში აღარ უნდა ყოფილიყო მოთავსებული „კარავში დასხდომილნი“ ყოველ თავიანთ „განგებულს“ მეფეს „ჰკადრებდნენ“ და ამის შემდგომ მათი განგებული უნდა „სრულქმნილი“, ანუ განხორციელებული ყოფილიყო. „ენებოს, თუ არა ენებოს, თამარმა დაამტკიცოსო“ აკადემოკოსი ივანე ჯახიშვილი ასკვნის, რომ თამარის მეფობის დროს საქართველოში შეზღუდული მონარქია დამყარებულა.

ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური თანამოაზრენი „კარავში დასხდომილთა“ – თავის „განგების“ უფლებას თხოულობდნენ, მეფეს კი მხოლოდ „სრულქმნის“ მოვალეობას აკისრებდნენ. თუ გავიხსენებთ არისტოტელეს განთქმულ დებულებას „თრიას პოლიტიცა“.¹² სახელმწიფოს ფუნქციების დასახასიათებლად, სახელმწიფოს სამი ფუნქციააქვს: კანონმდებლობითი, მართლმსაჯულებითი და მართვა-გამგეობითი. მაშინ ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკურ პროგრამაში მთელი ფეოდალური საქართველოს სახელმწიფო წყობილების გარდაქმნის იურიდიულ საფუძვლად სწორედ, ხელისუფლების დანაწილების საერთო მოძღვრებაა მიჩნეული!

მართლაც, ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური პროგრამა, როგორც საერთოდ, შუა საუკუნეებში დაწყებული მანამდე უცნობი მიმართულების გამოვლენა, სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწევრების თეორიის შუქზე მსოფლიო კულტურის ისტორიის ახალი ფურცელია და ამდენად, თავისი მნიშვნელობით სცილდება საქართველოს ისტორიის ფარგლებს.

აღსანიშნავია, რომ ყუთლუ-არსლანის დასის წევრები ერთმანეთთან „საძმო“ ფიცით იყვნენ დაკავშირებული, ეს კი ფეოდალური საქართველოსათვის უცხო და ახალი მოვლენაა. ივანე ჯახიშვილი ამის თაობაზე წერდა, რომ: „პირველი შემთხვევა გვაქვს აქ, როდესაც პოლიტიკური საკითხების განსახორციელებლად ძველ საქა-

10 ცნობილაძე პ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი“. თბილისი, გვ. 12.

11 ჯახიშვილი ი., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“. წიგნი I, თბილისი, გვ. 122.

12 იქვე გვ. 127.

რთველოში ფიცზე დამყარებული შეთანხმებული პოლიტიკური დასი გვევლინება“. ეს ნიშნავდა რელიგიური დოგმებისაგან განთავისუფლებას და პოლიტიკურ აზროვნებაში საერთო თეორიების დამკვიდრებას. ყუთლუ-არსლანი დაბალი სოციალური წარმოშობისაა, მას თამარის პირველი ისტორიკოსი კნინობით, ბიჭად მოიხსენიებს, ანუ ის „მდაბიო“ ფენიდანაა აღზევებული, რაკი შეთქმულნი საერთო პრინციპებით იყვნენ გაერთიანებული, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამ დასში შედიოდნენ არა მარტო მაღალი წრის, არამედ ქალაქის დაწინაურებული დაბალი ფენის წარმომადგენლებიც. დიდი მოძღვარი თვლის, რომ ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური დასი შედგებოდა, როგორც დაბალი სოციალური წარმოშობის საქალაქო წევრებისაგან, ანუ „სიმდიდრით აღზევებულთაგან“, ასევე ნიჭითა და უნარით სამეფო ხელისუფლებაში „აღზევებულთაგან“. „გვართა უაზნოთა აღამაღლებს სიმდიდრე“ – ამბობს მემპატიანე.¹³

უნდა აღინიშნოს, რომ ივანე ჯავახიშვილი ტერმინ „დარბაზს“ და „კარავს“ სინონიმებად მიიჩნევს, რაც ჩვენი აზრით არ უნდა იყოს სწორი, კერძოდ, ივანე ჯავახიშვილი წერს, რომ:

„კარავის“ დასადგმელად დასახელებული ადგილი, ისნის ველი, საგოდებლის სანახები, უეჭველია, შეგნებულად ყოფილა არჩეული, რადგან თამარისა და მისი მამის დროს სამეფო სასახლე და დარბაზი სწორედ იქ მდგარა. მაშასადამე, სამეფო სასახლისა და დარბაზის მახლობლად „კარავი“, ანუ იგივე დარბაზი უნდა მოწყობილიყო.¹⁴

მეტიც, ივანე ჯავახიშვილი გვიკონკრეტებს, რომ: „კარავი“ იმდროინდელ ქართულ წყაროებში სახელმწიფო წესწყობილების ასპარეზზე „დარბაზის“ სინონიმად გვხვდება და დარბაზობის აღწერილობაში იხსენიება“.¹⁵

13 ჯავახიშვილი ი., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“, წიგნი I, თბილისი, გვ. 124.

14 ჯავახიშვილი ივ., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“, წიგნი II, ნაკვეთი II, თბილისი, გვ. 130.

15 იქვე გვ. 132.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ დასის გამოსვლამდე სამეფო სასახლეში იწვევდნენ „დარბაზს“, რომელიც შედგებოდა საერო და საეკლესიო დიდი მოხელეებისაგან, იგი ზღუდავდა მეფის ხელისუფლებას და ეწინააღმდეგებოდა ქვეყნის ხელისუფლების ცენტრალიზაციის საქმეს. „სიმდიდრით აღზევებულთა“ დასის პოლიტიკური პროგრამით, სახელმწიფოს ყველა მნიშვნელოვანი საქმეების განგების ხელისუფლება დარბაზში დასხდომილთა ხელში უნდა გადასულიყო. ბუნებრივია, ყუთლუ-არსლანიც ამ დარბაზის წევრი იყო, როგორც ვაზირი. „მოდასეთა“ პროგრამაში შემოდის „კარავი“, რომელიც მეფის სასახლეში კი არა, მისგან მოშორებით უნდა გამართულიყო. თუკი „დარბაზს“ მეფე იწვევდა და მის სათათბირო ორგანოს წარმოადგენდა, „კარავი“ პირიქით, მეფის დამოუკიდებლად უნდა მოწვეულიყო და იქ მსხდომნი თვით უნდა ყოფილიყვნენ ქვეყნის გამგებელნი, ხოლო მეფეს ამ „გამგებლობაში“ ანუ „კარავის“, მუშაობაში არ უნდა მიეღო მონაწილეობა. მეფეს „კარავის“ მიერ უმაღლესი გამგებლობის რომელიმე საკითხის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას აცნობდნენ, ე.ი. მას მხოლოდ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანის უფლება რჩებოდა, სხვა მხრივ, ქვეყნის მართვის საქმე „კარავს“ ევალებოდა. მეფეს ძირითადად დარჩებოდა აღმასრულებელი ხელისუფლება.

ხოლო თუ სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონს გადავხედავთ, „კარავი ეწოდების სახლთა სამგზავროდ ნარმათა და ლართა მიერ შეკერილთა, გინა ქოხთა მალიად აგებულთა“, ხოლო „დარბაზი არს სახლი დიდი სამეფო სამყოფი“.¹⁶ ამრიგად, ამ ტერმინებს შორის განსხვავებაა და სინონიმებად ვერ ჩავთვლით.

ქართველი ხალხის პოლიტიკურ ერად განვითარების ისტორიული პროცესი, რომელსაც დიდი ტრადიციები გააჩნდა, რაც კარგად ჩანს ყუთლუ-არსლანის პოლიტიკური ოპოზიციის ქმედებასა და

16 ორბელიანი სულხან-საბა, 1993. „ლექსიკონი ქართული“, ტ. II, თბილისი, გვ. 77.

პროგრამაში, როცა, ერთი მხრივ, დასმა, სისხლისღვრის და დაპირისპირების ნაცვლად, პოლიტიკური კომპრომისის და სახელმწიფოებრივი აზროვნების მაღალი კულტურა აჩვენა და მეორე მხრივ, ისანში კარავის დადგმის მოთხოვნა ხელისუფლების დანაწილების, პრინციპების აღიარებას, კონსტიტუციური მონარქიისა და საპარლამენტო აზროვნების აღიარებას, კონსტიტუციური მონარქიისა და საპარლამენტო აზროვნების ნიშნებს შეიცავდა. ამიტომ სწორი იქნება ვილაპარაკოთ, რომ ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბება ხელახლა ააღორძინებს და განვითარების თანამედროვე ეტაპზე აიყვანს ქართველი ერის სახელმწიფოებრივი აზროვნების კულტურას.

ყუთლუ-არსლანის და მისი დასის მიერ წამოყენებული პროგრამის შინაარსი ერთგვარად ხელისუფლების დანაწილებას გულისხმობდა, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა ამ პერიოდისათვის გამოყოფილი „მესამე წოდება“.

რა იცოდნენ ყუთლუ-არსლანმა და მისმა „თანამოდასეებმა“, რომ მათი პოლიტიკური განასაჯი რაღაცნაირი წინამორბედი უნდა გამხდარიყო გვიანვეროპული „პარლამენტისა“, „გენერალური შტატებისა“, გინდა კონსტიტუციური მონარქიისა.

გ. აბაშიძე წერდა: „ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლას, რომელიც იმ დროისათვის, მართლაც, დაუჭერებელსა ჰგავს და მთელი საუკუნით უსწრებს „დიადი ქარტიის“ მიღებას ინგლისში, პირადად თამარის წინააღმდეგ პრეტენზია არ ჰქონდა და მხოლოდ მეფის უფლებების შეზღუდვას ისახავდა მიზნად“.¹⁷

ხოლო სახელმწიფოსა და სამართლის მკვლევარმა პროფესორმა ვ. აბაშიძემ საკმაოდ ვრცლად განიხილა ყუთლუ-არსლანისა და მისი დასის პროგრამა, იგი ბოლომდე იზიარებს და ითვალისწინებს ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრებას და ასკვნის:

17 აბაშიძე ვ., 1979. „წინაპრები და თანამედროვენი“. თბილისი, გვ. 23.

„ნათელია, რომ ივანე ჯავახიშვილის კონცეფცია ყუთლუ-არსლანის დასის შესახებ, რომელიც მან წამოაყენა... მთლიანად დასტურდება მეცნიერების თანამედროვე დონის მიღწევათა მიხედვით. კერძოდ, ყუთლუ-არსლანის და „მესამე წოდების“ (ბურჟუაზიის) ინტერესების შესაბამისად მოითხოვდა საერთო ხელისუფლების შეზღუდვას და ეს დასი თავის პოლიტიკურ პროგრამას ამყარებდა სახელმწიფო დანაწილების თეორიაზე“.¹⁸

უნდა აღვნიშნოთ, რომ პროფესორი ვ. აბაშიძე აჭარბებს, როდესაც „მესამე წოდებას“ უკვე ჩამოყალიბებულ საზოგადოებრივ ფენად აღიარებს! სურგულაძე ამის შესახებ წერს: „გ. აბაშიძე საერთოდ მართებულად მიიჩნევს ივანე ჯავახიშვილის შეხედულებას, მაგრამ არ იქნება სწორი ივანე ჯავახიშვილისთვის მიგვეწერა აზრი, თითქოს „ყუთლუ-არსლანის პროგრამა თავისი შინაარსით „მესამე წოდების გამომხატველი იყო“. ივანე ჯავახიშვილი, მართალია, განასხვავებს ყუთლუ-არსლანის და მისი მომხრეების გამოსვლას დიდგვაროვან აზნაურთა გამოსვლისაგან, მაგრამ „მესამე წოდებას“ ის არსად იხსენიებს, მას ასეთი ტერმინი არსად უხმარია“.¹⁹

„მესამე წოდების“ არსებობა არა, მაგრამ „სიმდიდრით აღზევებულთა“ წოდებას ხაზს უსვამს დიდი მეცნიერი. მისი აზრით, ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლა უდიდესი პოლიტიკური მნიშვნელობის მოვლენა იყო მაშინდელ საქართველოში და იგი წარმოადგენდა ხელისუფლების დანაწილების მცდელობას. „მოდასეებში“ გაერთიანებული უნდა ყოფილიყვნენ, როგორც „დიდგვაროვნები“, ასევე აღზევებული „უგვარონი“, რადგანაც მართო „უგვარონი“ ვერ მოითხოვდნენ სამეფო ხელისუფლების შეზღუდვას... ისტორიაში ნაკლებადაა ცნობილი, რომელიმე ქვეყანაში ვაჭარ-ხელოსნები

18 აბაშიძე ვ., 1994. „ქართული ინტელექტუალური ფენომენები“. თბილისი, გვ. 109.

19 სურგულაძე ი., 1985. „საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“. თბილისი, გვ. 109.

დამოუკიდებლად გამოსულიყვნენ მეფის ხელისუფლების განმტკიცების წინააღმდეგ, რადგან „უგვაროების“ უმთავრესი მოწინააღმდეგეები ცხოვრებაში, სწორედ, დიდგვაროვნები, იყვნენ.

„ყუთლუ-არსლანის ბრძოლის შედეგი მსხვილი ფეოდალების, დიდებულების უფლებებში გამოიხატა“.

ლოგიკურია, ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლას მხარს უჭერდა ქალაქის მოსახლეობის მაღალი ფენა-დიდვაჭრები, და აგრეთვე, რამდენადაც დასის პროგრამა რესპუბლიკური წყობილების შემოღებით პროგრესულ ღონისძიებას ისახავდა მიზნად, მას ემხრობოდნენ ვაჭრები, ვაჭარხელოსნები და გლეხები, ე.ი. ზოგადად „მესამე წოდება“ მთლიანად. „კარავში“ წარმოდგენილი იქნებოდნენ დიდვაჭრები, რომლებიც ისარგებლებდნენ „მესამე წოდების“ სხვა ფენების მხარდაჭერით, რადგანაც XII-XIII სს-ში საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალაქის მოსახლეობა სწორედ რომ ანგარიშგასაწევი ძალა იყო.

აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „სიმდიდრით აღზევებულთა“ დასისაგან პოლიტიკური პროგრამის წამოყენება, ბრძოლა და ამ ბრძოლის შედეგი უფრო დასავლეთ ევროპის ისტორიიდან კარგად ცნობილს, ინგლისში მომხდარს იმ მოძრაობას მიაგავს, რომელიც 1215 წლის 15 ივნისს იოანე მეფესა და ბარონებს შორის დადებული „თავისუფლებათა დიდი ქარტიით“, ანუ სიგელით დამთავრდა²⁰ ამ მოძრაობათა მსგავსება, სწორედ, რომ მეფის ხელისუფლების შეზღუდვაში აისახება.

„სიმდიდრით აღზევებულთა“ დასის პროგრამა არაფერია, თუ არა „ხელისუფლების“ დანაწილების მოთხოვნა. დღემდე დაუდგენელია ყუთლუ-არსლანის დასის გამოსვლის ზუსტი თარიღი. როგორც ივანე ჯავახიშვილი ვარაუდობს, „ეს ისტორიული მოძრაობა 1189 და 1200 წლებში უნდა მომხდარიყო“. თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ „მოდასეთა“ გამოსვლა 1195 წლამდე მოხდა.

სამეფო ხელისუფლებასა და ყუთლუ-არსლანის მომხრეთა შორის მომხდარი შეთანხმების თანახმად, სახელმწიფო დარბაზი გაფართოვდა მასში დიდვაჭართა შესვლით, ხოლო მეფის ხელისუფლება შეიზღუდა დარბაზის „თანაზიარობით“ და „ერთიანობით“, ე.ი. ქვეყნის მართვა-გამგეობას მეფესთან ერთად დარბაზიც ახორციელებდა, რადგანაც სახელმწიფოს მართვა უფრო ეფექტური გამხდარიყო.

აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ დარბაზობა ორნაირი სცოდნიათ: დარბაზობა „დიდის წესითა და დარბაზობა „უმცროსითა წესით“. თუ რომელი წესით უნდა ყოფილიყო დარბაზობა, ეს მეფეს უნდა ებრძანებინა: „დარბაზობა, ვითარც მეფეს ეპრიანოს“... ნათქვამია „ხელმწიფის კარის გარეგებაში“.²¹

დიდი დარბაზობა დარბაზის საზეიმო სხდომას წარმოადგენდა, რომელსაც დარბაზის ნამდვილ წევრთა, დარბაზის ერთა, გარდა მრავალრიცხოვანი ხელშინაური მოხელეობა და დარბაზის ყმანიც ესწრებოდნენ წესრიგისა და ზეიმის მოსაგვარებლად. ასეთ საზეიმო დარბაზობაზე, რასაკვირველია, შეიძლებოდა მხოლოდ ისეთი საქმეები გარჩეულიყო, რომელთა შესახებ საჭაროდ მსჯელობა უხერხული და სახიფათო არ იყო.

ივანე ჯავახიშვილი „თვლის, რომ დარბაზობა „უმცროსითა წესითა“ სახელმწიფო დარბაზის საქმიანი სხდომა უნდა ყოფილიყო, რომელსაც, ვაზრობის მსგავსად, მხოლოდ დარბაზის ნამდვილი წევრნი „დარბაზის ერნი, ესწრებოდნენ და რომლის საიდუმლოება, ალბათ, ისეთივე სიმკაცრით იქმნებოდა დაცული, როგორითაც ვაზრობისას იცავდნენ ხოლმე.

საერთოდ, დარბაზობა მნიშვნელოვანი სახელმწიფო საქმეების განსახილავად და გადასაწყვეტად იკრიბებოდა და დღესასწაულ-ზეიმისთვისაც მისი განსაკუთრებული იყო:

20 ჯავახიშვილი ი., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“. წიგნი I, თბილისი, გვ. 141.

21 ცნობილაძე პ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი“, თბილისი, გვ. 17.

1. კანონმდებლობა და უზენაესი მართლმსაჯულება;
2. ომის გამოცხადების საკითხი;
3. დიდ-ხელისუფალთა არჩევა-დანიშვნის საკითხი;
4. არჩეული ხელისუფლების „დალოცვა“ და „ხელდასმა“;
5. საზეიმო სხდომა გამარჯვებული ლაშქრის შინ დაბრუნებისა და ზავის ჩამოგდების გამო;
6. დარბაზობა მეზობელ და შორეულ სტუმრად, თუ დახმარების სათხოვნელად მოსულ მეფე-მბრძანებლის ანდა მათგან წარმოდგენილი დესპან-მოციქულობის მისაღებად და მოსასმენად.
7. დიდი (გამეფების, ან საეკლესიო, თუ სხვა) დღესასწაულების დროს.

დარბაზის სხდომების მოსაწყობად და მიმდინარეობის მოსაგვარებლად მტკიცედ შემუშავებული წესი არსებობდა, რომელსაც „დარბაზის წესი“ ეწოდებოდა. ივანე ჯავახიშვილის თქმით, დარბაზობის დიდი და უმცროსითა წესით გამართვის ბრძანება მეფეზე იყო დამოკიდებული. მაგრამ, აქვე აღნიშნავს მკვლევარი, რომ როდესაც უცხოან მეზობელისა ხელმწიფოს, თუ სამფლობელოს მბრძანებელი ან მისი წარმომადგენელი ესტუმრებოდა საქართველოს მეფეს და მის „სანახავად მოვიდოდა, ამას „დარბაზობად მოსვლა“ ერქვა. რა თქმა უნდა, დარბაზობად მოსვლას, ჩვეულებრივ, წინ უძღოდა „ხილვა დარბაზისა“ ანუ თანამედროვე ტერმინოლოგიით აუდიენციის თხოვნა, მაგრამ შესაძლებელია მეფეს მეზობელი მფლობელი, ან მბრძანებელი თვითონაც დაეპატიჟნა თავისთან, ამას „დარბაზობად მოყვანას“²² ეძახდნენ ხოლმე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფეოდალური მონარქიის პერიოდში დიპლომატიური სამსახური (სპეციალური აპარატი), როგორც ასეთი არ არსებობდა. სახელმწიფოს საგარეო ფუნქციები თავმოყრილი იყო იმპერატორის, მეფეების, ბატონების

ხელში, რომლებიც აგზავნიდნენ თავიანთ ელჩებს, რომ იმათ წარემართათ მოლაპარაკება ომში კავშირების შესახებ და მშვიდობაზე. აღსანიშნავია, რომ „ძველ რუსეთში ტრადიციულად ითვლებოდა ხელშეუხებლობის პრინციპების უცილობელი დაცვა, მათ შორის მტრის ელჩებისა. საელჩო წესი მკაცრად იყო დაცული და გააჩნდა განსაკუთრებული ხასიათი. როგორც წესი, დიპლომატიური ურთიერთობა წარმოებდა ზეპირსიტყვიერად და გააჩნდა მყარი კულტურა“.²³

„იურიდიული არსი ამ პროცესისა მდგომარეობს სახელმწიფოს შორის შეთანხმების მიღწევაში, რომლებსაც დებენ საერთაშორისო ხელშეკრულებები სახელმწიფო ძალაუფლების უმაღლესი ორგანოების სახით და მართვით. სახელმწიფოს ორგანოები დებენ რა საერთაშორისო ტრაქტატებს, მოქმედებენ სპეციალურად ამისთვის უფლებამოსილი პირების საშუალებით. ცნობილია, რომ ძველ საბერძნეთში დიპლომატებსა და დიპლომატიას დიდი როლი ქონდა, ხოლო რომს დიპლომატიამ უფრო მეტი დიდება მოუტანა, ვიდრე ომებმა. დიპლომატია დაეხმარა ბიზანტიას კიდევ გაეგრძელებინა თავისი არსებობა მთელი ათასწლეულით“.²⁴

საყურადღებოა, რომ იმ პერიოდის რუსეთში დიპლომატიას არ გააჩნდა პროფესიული ხასიათი, შესაბამისად ვერც საერთაშორისო ურთიერთობები იქნებოდა მყარი. „რუსეთის სახელმწიფოში მუდმივი საელჩოები წარმოიშვა XVII საუკუნის II ნახევრიდან“.²⁵

თუ გავითვალისწინებთ, ჩვენს ქვეყანაში არსებულ წესს დარბაზობის შესახებ, ანუ უკვე XIV საუკუნეში არსებულ ერთგვარ კულტურას „დარბაზობად მოსვლისა“ და „დარბაზობად მოყვანისა“, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ჩვენი ქვეყანა გაცი-

22 ორბელიანი, სულხან-საბა, 1965. ლექსიკონი ქართული. თბილისი, გვ. 112.

23 Хачатуров Р.Л.. 1988. „Мирные договоры Руси и Византией“. Москва ст. 71.

24 Тамже ст. 73.

25 Тамже ст. 74.

ლებით ადრე ამყარებდა სერიოზულ საერთაშორისო კავშირებს, ვიდრე რუსეთის სახელმწიფო.

ისეთი მრავალროცხოვანი სხდომის მოსაწესრიგებლად, როგორც დარბაზობა იყო, რასაკვირველია, სხდომასთან დაკავშირებული ყველა ტექნიკური საკითხები უნდა წინასწარ მოგვარებული ყოფილიყო და მოგვარებული ყოფილა კიდევაც.

ივანე ჯავახიშვილი იშველიებს რა ოპიზის 1060-1065 წლის სიგელს, რომ ბაგრატ IV-ის დროს, დარბაზის სხდომა როცა იმართებოდა, დარბაზის კარს შეკრებილი წევრები მეფის წინ, ანუ პირდაპირ მსხდარან. ამ გარემოებას ამ საბუთში ნახმარი გამონათქვამი „დავსსენით წინაშე ჩუენსა“ ასაბუთებს.

უეჭველია, რომ თამარ მეფის დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა ყოფილიყო შემოღებული დარბაზობის წესებზე, მაგ. ვაზირებს „შთაცვეს სკარამანტი (ან საკრამინგი) ტანსა მათსა და დასვეს სელებითა ოქროქედილებითა“ ივანე ჯავახიშვილი, ვარაუდობს, რომ წინათ, ალბათ, ვაზირებს სხვანაირი ტანისამოსიც ექნებოდათ და საჯდომებიც ოქროქედილი არ უნდა ყოფილიყო.

იქვე მითითებულია, რომ თამარ მეფემ ვაზირები და სხვა მაღალი ხელისუფალნი დარბაზობის დროს სელებზე „დასხნა სასთაულთა“, ე.ი. ბალიშითა. აღსანიშნავია, რომ ბალიშებით დასხმა ძველისძველი წესია და სასანიანთა სპარსეთში წესად ყოფილა მიღებული!

როგორც თავში აღვნიშნეთ, „დარბაზის ერთა“ ყოველ წევრს, ანუ დარბაისელს, თავისი ადგილი ჰქონდა მიჩნეული, სადაც მას უფლება ჰქონდა, რომ მჭდარიყო. ივანე ჯავახიშვილი გარკვევით გვეუბნება, რომ ამ მიკუთვნილი ადგილის გამოცვლა არც ერთ დარბაისელს არ შეეძლო, რადგან დარბაისელთა ადგილები უფროსუმცროსობისდა მიხედვით იყო განაწილებული, ადგილის გამოცვლისათვის მეფის განსაკუთრებული ნებართვა და განკარგულება ყოფილა საჭირო. ეს გარემოება შემდეგი ცნობით

მტკიცდება: კახეთის ერისთავმა ბაკურ-ყმა ძაგანის-ძემ, „იაჭა არიშიანის ადგილს დაჯდომა სასთაულითაო“ შეწყნარებულ იქნა თუ არა ეს „აჭა“ არ ჩანს, მაგრამ ზემოთ ნათქვამიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დარბაზის თითოეულ წევრს თავისი დასაჯდომი ადგილი ჰქონია, სადაც მას დარბაზობის დროს სასთაულით, თუ უსასთაულოდ დაჯდომის უფლება ჰქონდა. „დარბაზის ერთა“ და „დარბაზის ყმათა“ ადგილ-პატივის მომწესრიგებელ წესებს ეწოდებოდა „წესი ჯდომისა და დგომისა.“

სამეფო „ტაძრისა და საყდრის წინაშე მდგომელნი“ ხელისუფალნი, ე/წ. მოხელეები, რომელნიც მეფის სასახლისა და ტახტის წინ იდგნენ, რასაკვირველია, დარბაზის წევრნი არ იქნებოდნენ, არამედ, ერთის მხრით, დარბაზობისათვის საჭირო წესრიგისა და ცერემონიალის დამცველი ხელმძღვანელი მოხელეები, მეორეს მხრივ, საქმის წარმოებისათვის აუცილებელი მოხელენი, მაგ. „მწიგნობარნი და სხვა.“

ივანე ჯავახიშვილი წერს, რომ ამ ფეხზე მდგომელ მოხელეებსაც თითოეულს თავისი ადგილი ჰქონდათ მიჩნეული „წესისაებრ სიახლოვისა“, ე.ი. მეფესთან უფრო ახლობელსა და თანამდებობით მნიშვნელოვანს, მაგალითად, როგორც საწოლის მწიგნობარი იყო, მას უფრო მახლობელი ადგილი ჰქონდა მიკუთვნილი.

ამგვარად, ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ჯდომისა და დგომის წესი დარბაზის ერთა, ანუ წევრთა და დარბაზის ყმათა უფროს-უმცროსობაზე იყო დამყარებული და მოხელისა, თუ წევრის ყოველი დაწინაურება მისთვის მიკუთვნილ ადგილსაც უნდა უეჭველად დასტყობოდა. ამ ნიადაგზე, რა თქმა უნდა, აჭა ამა თუ იმ ადგილზე სასთაულით დაჯდომის წყალობის შესახებ, და ბრძოლა, ამის გამო, მოხელეთა შორის, საქართველოშიც უნდა ყოფილიყო, როგორც, მაგალითად, ყოფილა მოსკოვის სამეფო რუსეთში (ე.წ. „მესტნიჩესტვო“) ამის შესახებაა, ცნობაც, არიშიანის ადგილზე დაჯდომის აჭის შესახებ, და ამავე ხასიათის ბრძოლის

ძლიერი ანარეკლი მეფეთა კურთხევის დარბაზობის წესსა და განგებაშიც მოჩანს.

ძირითადად, ასეა აღწერილი დარბაზობის ინსტიტუტი, ცერემონიალის წესები და რიტუალი ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომებში.

თანამედროვე პირობებში, საქართველოს ახალი კონსტიტუციური წყობის დამკვიდრების პროცესში ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ხელისუფლების დანაწილება კონსტიტუციონალიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებლური პრინციპია, რომლის თანახმად ერთიანი სახელმწიფო ხელისუფლება განაწილებულია ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ: საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებებს შორის, რომელიც სამართლის უზენაესობასა და ადამიანის თავისუფალი განვითარების უზრუნველყოფის წინაპირობას წარმოადგენს.

სახელმწიფო ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი პოლიტიკისა და სამართლის თვალსაზრისით პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი და კრიტერიუმია! ხელისუფლების დანაწილებისას: ყოველი სახელმწიფო ორგანო აღჭურვილია სახელმწიფო-სახელისუფლო უფლებამოსილებით, რაც საშუალებას აძლევს, მისთვის მინიჭებული კომპეტენციის ფარგლებში, გადაწყვიტოს განსაზღვრული საკითხები. ყოველი სახელმწიფო ორგანო წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა სისტემის შემადგენელ ნაწილს. სახელმწიფო ორგანოთა სისტემის ერთიანობა უნდა იყოს განპირობებული იმით, რომ იგი უნდა ეფუძნებოდეს სახელმწიფოერივ მთლიანობას, სახელმწიფო ხელისუფლების სისტემის ერთიანობას. სახელმწიფო ორგანოთა სისტემის ერთიანობა უნდა ვლინდებოდეს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებისა და მისი შემადგენელი ნაწილების, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგა-

ნობებს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნაში. ამ სისტემის ყველა ორგანო უნდა მოქმედებდეს ერთობლივად, იმყოფებოდეს მჭიდრო ურთიერთკავშირსა და ურთიერთდამოკიდებულებაში.

შარლ-ლუი მონტესკიე თავის თხზულებათა მე-11 წიგნში წერდა, რომ „ხელისუფლებები – იძულებულნი იქნებიან იმოქმედონ და ეს აუცილებლობა აიძულებთ მათ იმოქმედონ შეთანხმებულად“.²⁶

ხელისუფლების დანაწილების აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს „შეკავებისა და გაწონასწორების“ სისტემა²⁷ რომელიც მიმართულია იქითკენ, რომ მინიმუმამდე დაიყვანოს შესაძლო შეცდომები მმართველობაში, არდაუშვას გადასაწყვეტი საკითხებისადმი ცალმხრივი მიდგომა. იგი, ამისთანავე მოწოდებულია უზრუნველყოს, საბოლოო ჯამში, სახელმწიფოს, მისი ყველა სტრუქტურის რაციონალურობა და ოპტიმალურობა და ამის საფუძველზე – სახელმწიფო საქმეების მართვის მთელი მექანიზმის ამაღლება.

„ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორების“²⁸ სისტემასა და ქვეყნის „თანაზიარობითა და ერთიანობით“ მართვაში, შეიძლება, პარალელის გავლება და საერთო დეტალის მონახვა. ორივე ეს სისტემა – „ურთიერთშეკავებისა და გაწონასწორებისა“ და „თანაზიარობა და ერთიანობა“, ჩვენი აზრით, – ხელისუფლების დანაწილების მიზანს ემსახურება!

26 Монтестье Ш., 1995. „Избранные произведения“. Москва, ст. 92.

27 ცნობილადე პ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი“. თბილისი, გვ. 228.

28 იქვე [5,103 გვ.]

ბაშოყენებული ლიტერატურა:

1. აბაშიძე გ., 1979. „წინაპრები და თანამედროვენი“. თბილისი.
2. აბაშმაძე ვ., 1994. „ქართული ინტელექტუალური ფენომენები“. თბილისი.
3. ორბელიანი სულხან-საბა, „ლექსიკონი ქართული“. 1965 წ., თბილისი.
4. ორბელიანი სულხან-საბა, 1993. „ლექსიკონი ქართული“. ტ. II, თბილისი.
5. რუხაძე ზ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი“, ბათუმი.
6. „საქართველოს კონსტიტუცია“, 1995 წლის 24 აგვისტო, თბილისი. matsne.gov.ge.
7. სურგულაძე ი., 1985. „საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“.
8. ცნობილაძე პ., 1999. „საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი.“ თბილისი.
9. ჭავჭავაძე ი., 1982. „ქართული სამართლის ისტორია“. წიგნი I, თბილისი.
10. ჭავჭავაძე ი., 1984. „ქართული სამართლის ისტორია“. წიგნი II, თბილისი.
11. რედაქტორი თაყაიშვილი ე., 1920. „ხელმწიფის კარის გარიგება“. 1920. თბილისი.
12. Монтескье Ш., 1995. „Избранные произведения“. Москва.
13. Хачатуров Р.Л., 1988. „Мирные договоры Руси Византией“. Москва.

I.JAVAKHISHVILI ABOUT THE GEORGIAN PARLIAMENTARY SYSTEM (“DARBAZI” AND “DARBAZOBA”)

Manana Kopaliani

Doctor of Law, Associate Professor of European University

KEY WORDS: King, Tent, Official

RESUME

According to some Georgian scientists the basis of Constitutional Justice Science was founded in the early- feudal Georgia. The great doctrine by Charl-Lui Montesquieu about the distribution of power is commonly known. We pay attention to the fact that in the United Kingdom at the head of the country was the King - supreme sovereign. We have already mentioned that the battle between nobles was characteristic to our country. The central, authoritative government had to fight against nobles who were trying to limit its power. Ivane Javakhishvili describes the details of this battle. Also he widely touches upon the descriptions of the rules of such institutions as “Darbazoba” and Darbazi.

This article also touches upon the issue “unanimous will and concord”. It was a compromise-settlement of the King who agreed to govern the state jointly with other members of higher nobility. The King had to take the decisions of the “Darbazi” into consideration and would have to endorse them, so “Karavi” was governing the country, the King remained as an executive. The author means, that the political programme drawn up by Kultu Arslani and his supporters were to create a representative state body with powers to pass decisions on all important affairs within state. The process of political development of Georgian people, which has great traditions, is revealed in Kultu-Arslani’s political opposition and programme, when the supporters, instead of bloody battle, showed the culture of political compromise and high state thought. The demand of pitching a tent in Isani included the signs of power division, constitutional monarchy and Parliamentary thinking.

NOTES:

1. Abashmadze V., 1994. „Georgian Intellectual Phenomenons”, Tbilisi, p. 457. (In Georgian)
2. “Constitution of Georgia”, 24 august 1995, p. 6. matsne.gov.ge. (In Georgian)
3. Tsnobiladze P., 1999.“Georgian Constitutional Law”, Tbilisi, p.223. (In Georgian)
4. Montesquieu Sh.,1995. “Selected Political Writings”, Moscow, p. 87. (In Georgian)
5. “King’s court settlement“, edited by Professor Ekvtime Takaishvili, 1920. Tbilisi, p. 25. (In Georgian)
6. Orbeliani Sul Khan-Saba, 1993.“Georgian Dictionary”, T. II, Tbilisi, p. 77. (In Georgian)
7. Surguladze Iv., 1985.“From the Georgian Political Doctrine History”, p. 210. (In Georgian)
8. Javakhishvili I., 1982.“History of Georgian Law”, Book I, Tbilisi, p.125. (In Georgian)
9. Ibid., p. 126.
10. Tsnobiladze P., 1999. “Georgian Constitutional Law”. Tbilisi, p. 12. (In Georgian)
11. Javakhishvili I., 1982.“History of Georgian Law”. Book I, Tbilisi, p.122. (In Georgian)
12. Ibid., 127.
13. Ibid., p.124.
14. Javakhishvili I., 1982.“History of Georgian Law”. Book II, Section II, Tbilisi, p.130. (In Georgian)
15. Ibid., p.132.
16. Orbeliani Sul Khan-Saba, 1993.“Georgian Dictionary”. T. II, Tbilisi, p. 77. (In Georgian)
17. Abashidze G., 1979.“Ancestors and Modernists”. Tbilisi, p. 23. (In Georgian)
18. Abashmadze V., 1994. „Georgian Intellectual Phenomenons”. Tbilisi, p. 109. (In Georgian)
19. Surguladze Iv., 1985.“From the Georgian Political Doctrine History”, p. 109. (In Georgian)
20. Javakhishvili Iv., 1982.“History of Georgian Law”. Book I, Tbilisi, p.141. (In Georgian)
21. Tsnobiladze P., 1999.“Georgian Constitutional Law”. Tbilisi, p. 17. (In Georgian)
22. Orbeliani Sul Khan-Saba, 1993.“Georgian Dictionary”. T. II, Tbilisi, p. 112. (In Georgian)
23. Khachaturov R.L.,1988. “Treaties of Peace between Russia and Byzantium”. Moscow, p.71.(In Russian)
24. Ibid., p. 73.
25. Ibid., p. 74.
26. Montesquieu Sh.,1995. “Selected Political Writings”. Moscow, p.92. (In Russian)
27. Tsnobiladze P., 1999.“Georgian Constitutional Law”. Tbilisi, p. 228. (In Georgian)
28. [5,103 p].

BIBLIOGRAPHY:

1. Abashmadze V., 1994. „Georgian Intellectual Phenomenons”, Tbilisi. (In Georgian)
2. Abashidze G., 1979. „Ancestors and Modernists”. Tbilisi. (In Georgian)
3. Orbeliani Sul Khan-Saba, 1965. „Georgian Dictionary”. Tbilisi. (In Georgian)
4. Orbeliani Sul Khan-Saba, 1993. „Georgian Dictionary”. T. II, Tbilisi. (In Georgian)
5. Rukhadze Z., 1999, Constitutional Law of Georgia, Batumi. (In Georgian)
6. „Constitution of Georgia”, 24 august 1995. matsne.gov.ge (In Georgian)
7. Surguladze I., 1985. „From the Georgian Political Doctrine History”, p. 210. (In Georgian)
8. Tsnobiladze P., 1999. „Georgian Constitutional Law”. Tbilisi. (In Georgian)
9. Javakhishvili I., 1982. „History of Georgian Law”. Book I, Tbilisi. (In Georgian)
10. Javakhishvili I., 1984. „History of Georgian Law”. Book II, Tbilisi. (In Georgian)
11. edited by Professor Ekvtime Takaishvili. 1920. „King’s court settlement”. Tbilisi. (In Georgian)
12. Montesquieu Sh., 1995. „Selected Political Writings”, Moscow. (In Georgian)
13. Khachaturov R.L., 1988. „Treaties of Peace between Russia and Byzantium”. Moscow. (In Georgian)